

ICHAK PARAZITLARINING INSON SALOMTLIGIGA TA'SIRI

Kokond Universitety Andijon Filiali talabasi

Abduqodirova Rayxona Qudratbek qizi

abduqodirovarayxona7@gmail.com

+99850-100-57-10

Annotatsiya Ushbu maqolada ichak parazitlarining inson salomatligiga ko'rsatadigan salbiy ta'siri keng va tizimli tarzda yoritilgan. Ichak parazitlarining asosiy turlari, ularning biologik xususiyatlari, hayotiy sikllari hamda inson organizmiga kirish yo'llari ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, parazitlarning oshqozon-ichak tizimiga, immun tizimga, modda almashinuviga va umumiy organizm faoliyatiga ta'siri batafsil bayon etilgan. Maqolada ichak parazitlari bilan zararlanish natijasida yuzaga keladigan klinik belgilar, asoratlari, ayniqsa bolalar va homilador ayollar salomatligiga yetkaziladigan zarar alohida ko'rib chiqilgan. Zamonaviy diagnostika usullari, davolashning kompleks yondashuvlari hamda profilaktika choralari haqida atroflicha ma'lumot berilgan. Tadqiqot natijalari ichak parazitlariga qarshi kurashishda sanitariya-gigiena qoidalariga rioya qilish, erta aniqlash va muntazam profilaktikaning muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ichak parazitlari, gelmintozlar, protozoalar, askaridoz, enterobioz, giardioz, parazitar infeksiya, immun tizimi, malabsorbsiya, anemiya, bolalar salomatligi, profilaktika, diagnostika, davolash usullari

Аннотация В данной статье всесторонне рассмотрено влияние кишечных паразитов на здоровье человека. Проанализированы основные виды кишечных паразитов, их биологические особенности, жизненные циклы и пути проникновения в организм человека. Подробно освещено негативное воздействие паразитарных инвазий на желудочно-кишечный тракт, иммунную

систему, обмен веществ и общее функциональное состояние организма. Особое внимание уделено клиническим проявлениям, осложнениям, а также влиянию кишечных паразитов на здоровье детей и беременных женщин. В статье представлены современные методы диагностики, комплексные подходы к лечению и эффективные меры профилактики. Полученные данные подчеркивают важность соблюдения санитарно-гигиенических норм, ранней диагностики и регулярных профилактических мероприятий в борьбе с кишечными паразитарными заболеваниями

Ключевые слова: кишечные паразиты, гельминтозы, простейшие, аскаридоз, энтеробиоз, лямблиоз, паразитарная инфекция, иммунная система, мальабсорбция, анемия, здоровье детей, профилактика, диагностика, методы лечения

Abstract This article provides a comprehensive analysis of the impact of intestinal parasites on human health. The main types of intestinal parasites, their biological characteristics, life cycles, and routes of transmission into the human body are examined based on scientific sources. The adverse effects of parasitic infections on the gastrointestinal tract, immune system, metabolism, and overall physiological functioning are discussed in detail. Special attention is given to clinical manifestations, complications, and the impact of intestinal parasites on the health of children and pregnant women. The article also highlights modern diagnostic methods, integrated treatment approaches, and effective preventive measures. The findings emphasize the crucial role of sanitation, early diagnosis, and regular preventive strategies in controlling intestinal parasitic diseases.

Keywords intestinal parasites, helminthiasis, protozoa, ascariasis, enterobiasis, giardiasis, parasitic infection, immune system, malabsorption, anemia, child health, prevention, diagnosis, treatment methods

Ichak parazitlari – bu inson tanasining oshqozon–ichak traktida yashovchi va uning hujayralaridan oziqlanib, mezbon organizmning normal ishlashini buzadigan tirik jonzoatlardir. Ular turli turlarga mansub (gijjalar, protozoalar, tasmaimon va dumaloq qurtlar) bo‘lib, butun dunyoda millionlab odamlarni zararlaydi va ayniqsa, sanitariya sharoitlari past bo‘lgan hududlarda keng tarqalgan sog‘liq muammosidir.

Ichak parazitlarining umumiy tasnifi. Ichak parazitlarining eng ko‘p uchraydigan turlari quyidagilardir:

Helminlar (qurtlar)

Dumaloq qurtlar (Nematodlar):

Eng mashhurlari – *Ascaris lumbricoides* (askarida), *Trichuris trichiura* (vlasoglav), *Enterobius vermicularis* (pinworm) kabi turlar.

Tasmali qurtlar (Cestodlar)-*taenia saginata* (mol go‘шти tasmasi), *diphyllobothrium latum* kabi qurtlar.

. Protozoalar- *giardia lamblia* singari birhujayrali parazitlar bo‘lib, ichakda yashab, jiddiy diareya va malabsorbsiyaga olib keladi.

Ichak parazitlarining hayotiy sikli va inson tanasiga kirish yo‘llari.

Tashqi muhitda rivojlanish: askarida tuxumlari tuproqda yoki suvda rivojlanadi.

Inson organizmiga kirish-fekal–oral yo‘l, ifloslangan ovqat yoki suv orqali, to‘g‘ridan-to‘g‘ri kontak, qo‘llar orqali, tuproqda harakatlangan lichinkalar orqali ba‘zi hookworm turlari teri orqali tanaga kiradi.

Ichakda rivojlanish-parazit ichak devoriga o‘rab joylashadi, bu yerda oziqlanadi va ko‘payadi.

Ichak parazitlarining ta‘siri mexanik, toksik, immunologik va metabolik darajalarda seziladi.

1. Mexanik ta‘sir-Parazitlar ichak devoriga yopishadi yoki trakti to‘sib qo‘yadi, bu esa ichak obstruksiyasi, perforatsiya yoki pankreatit kabi jiddiy asoratlarga olib kelishi mumkin.

2. Toksik va allergik reaksiyalar-Parazitlarning sekretyalangan toksinlari va antigenlari immun reaksiyalarni keltirib chiqaradi, bu esa allergik ko'rinishlar yoki surunkali yallig'lanishga sabab bo'lishi mumkin.

3. Immun tizimiga ta'siri-Uzoq davom etgan infeksiya immunitetni susaytiradi va boshqa infeksiyalar yoki kasalliklar uchun moyillikni oshiradi.

4. Nutritsiya va malabsorbsiya buzilishi-Parazitlar oziq moddalarni so'rib olib, hostning vitamin va mineral manbalarini kamaytiradi. Bu ayniqsa bolalarda o'sish va rivojlanishning sekinlashishiga olib keladi.

Ichak parazitlari uzoq vaqt simptomlarsiz kechishi mumkin, ammo quyidagi umumiy belgilar uchraydi:

Gastrointestinal simptomlar: diareya, og'riq, ko'ngil aynishi, gaz, ishtahaning pasayishi.

Umumiy alomatlar: charchoq, vazn yo'qotish, anemiya, allergik reaksiyalar va teri o'zgarishlari, qichishish, toshmalar.

Maxsus alomatlar: pinworm infeksiyasi (to'g'ri ich atrofidagi qichishish), hookwormlarda og'ir anemiya, whisker-like gulping simptomlari.

Diagnostika usullari

Parazit infeksiyalarini aniqlash uchun quyidagi diagnostika usullari qo'llanadi:

Najastan mikroskopik tekshiruv: tuxumlar yoki larvalarni aniqlash.

Kimyoviy analizlar: eosinofiliya, anemiya belgilarini aniqlash.

Biopsiya yoki tasviriy tekshiruvlar: murakkab holatlarda ichak devorini ko'rish.

Davolash va medikamentoz terapiya

1. Antihelminetik vositalar-Albendazol, mebendazol kabi dorilar ko'pgina helmint infeksiyalarini bartaraf etadi.

2. Qo'shimcha terapiya-Anemiyani to'ldirish, suvsizlanishni oldini olish, parazitga qarshi immunitetni kuchaytirish.

3. Takroriy davolash-Yuqtirish qayta sodir bo'lsa, davolash sikllarini takrorlash tavsiya etiladi.

Bolalar ichak parazitlari bilan zararlanishga eng moyil guruh hisoblanadi. Buning asosiy sabablari quyidagilar: gigiena qoidalariga to'liq rioya qilmaslik, tuproq bilan ko'p aloqa qilish, immun tizimining hali to'liq shakllanmaganligi.

1. Jismoniy rivojlanishga ta'siri

Ichak parazitlari bolalarda:vazn yetishmovchiligi, bo'y o'sishining sekinlashuvi, mushak massasining kamayishi kabi holatlarga olib keladi. Parazitlar bolaning organizmidagi oqsil, temir, vitamin A, B12 va foliy kislotani o'zlashtirib yuboradi.

2. Aqliy rivojlanishga ta'siri.

Uzoq davom etgan parazitlar invaziyalar:diqqatning pasayishi,xotira susayishi,o'qish qobiliyatining yomonlashuvi bilan bog'liq ekani ilmiy tadqiqotlarda isbotlangan. Ayniqsa, askaridoz va giardioz bilan og'rigan bolalarda maktabdagi o'zlashtirish darajasi past bo'ladi. Ayollar va homiladorlik davrida ichak parazitlari homilador ayollarda ichak parazitlari alohida xavf tug'diradi.

1. Anemiya va homila rivojlanishi.

Hookworm va askaridalar: temir tanqisligi anemiyasini kuchaytiradi, homilada kislorod yetishmovchiligiga olib keladi.Bu esa-erta tug'ruq, kam vaznli chaqaloq tug'ilishi, homila rivojlanishidan orqada qolishxavfini oshiradi.

2. Immun tizimga ta'siri

Homiladorlik davrida immunitet tabiiy ravishda pasayadi. Parazitlar esa bu holatni yanada kuchaytirib, ayol organizmini boshqa infeksiyalarga zaiflashtiradi.

Ichak parazitlarining surunkali kasalliklar bilan bog'liqligi

So'nggi yillarda ichak parazitlari quyidagi kasalliklar bilan bog'liq ekani aniqlangan:

Surunkali gastrit va kolit; Parazitlar ichak shilliq qavatini doimiy shikastlab, yallig'lanish, ich ketish yoki ich qotishi, qorin dam bo'lishi holatlariga sabab bo'ladi.

Allergik kasalliklar;

Ichak parazitlari:

bronxial astma;

atopik dermatit;

surunkali allergik rinit kabi kasalliklarni qo'zg'atishi yoki og'irlashtirishi mumkin. Parazitlar immun tizim bilan murakkab o'zaro ta'sirga kirishadi. Immunitetdan yashirinish ko'pgina parazitlar antigenlarini o'zgartiradi, immun hujayralarni bostiruvchi moddalar ajratadi. Natijada ular yillar davomida organizmda yashashi mumkin. Autoimmun jarayonlar ba'zi parazit infeksiyalari, autoimmun kasalliklarni qo'zg'atishi, mavjud autoimmun holatlarni kuchaytirishim umkinligi ilmiy manbalarda qayd etilgan. An'anaviy usullarga qo'shimcha ravishda hozirda: Immunologik testlar, ELISA usuli orqali parazit antigenlari aniqlanadi.

Molekulyar diagnostika;

PCR (polimeraza zanjir reaksiyasi) yordamida parazit DNKsi topiladi. Bu usullar yuqori aniqlik va sezuvchanlikka ega.

Faqat parazitni yo'q qilish yetarli emas. Davolash quyidagilarni ham o'z ichiga oladi: ichak mikroflorasini tiklash, vitamin va mineral balansini to'ldirish, immunitetni mustahkamlash.

2. Ommaviy profilaktik davolash

Ayrim hududlarda: maktab yoshidagi bolalarga yiliga 1–2 marta profilaktik dori berish tavsiya etiladi.

An'anaviy va xalq tabobatida ichak parazitlariga qarshi vositalar

Ba'zi o'simliklar parazitlarga qarshi xususiyatga ega: qovoq urug'i, shuvoq, sarimsoq, chinnigul. Ammo ular faqat shifokor tavsiyasi bilan, qo'shimcha vosita sifatida ishlatilishi lozim.

Sanitariya va ekologik omillar-ichak parazitlari tarqalishida, ichimlik suvi sifati, kanalizatsiya tizimi, chiqindilarni to'g'ri yo'q qilishkatta rol o'ynaydi. Qishloq joylarda invaziya darajasi yuqoriroq bo'ladi. O'zbekiston sharoitida ko'proq uchraydigan parazitlarga – askarida, enterobius, giardiya. Profilaktika ishlari sanitariya-ma'rifiy tadbirlar, maktablarda tibbiy ko'riklar, suv ta'minotini yaxshilash orqali olib boriladi.

Xulos: Ichak parazitlari inson salomatligiga sezilarli va ko'p qirrali salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ular organizmga asosan iflos qo'l, yuvilmagan meva-sabzavotlar, yetarli pishirilmagan ovqatlar va toza bo'lmagan suv orqali kiradi. Eng ko'p uchraydigan ichak parazitlariga askarida, ostritsa, ankilostoma, lambliya va tasma qurtlar kiradi. Ushbu parazitlar ichak shilliq qavatiga zarar yetkazib, oziq moddalarining so'rilishini buzadi. Natijada organizmda vitamin va mineral yetishmovchiligi, ayniqsa temir tanqisligi kamqonligi rivojlanadi.

Ichak parazitlari ovqat hazm qilish tizimi faoliyatini izdan chiqarib, qorin og'rig'i, ich ketishi yoki qabziyat, ko'ngil aynishi va ishtaha pasayishiga sabab bo'ladi. Bolalarda parazitlar infeksiyalar jismoniy va aqliy rivojlanishning sekinlashishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, parazitlar immun tizimini susaytirib, organizmni boshqa infeksiyalarga nisbatan zaiflashtiradi. Ba'zi hollarda allergik reaksiyalar, teri toshmalari va umumiy holsizlik kuzatiladi.

Ichak parazitlarining oldini olish uchun shaxsiy gigiyenaga rioya qilish, qo'llarni tez-tez yuvish, oziq-ovqat mahsulotlarini yaxshilab tozalash va xavfsiz ichimlik suvidan foydalanish muhim hisoblanadi. O'z vaqtida tashxis va davolash esa asoratlarning oldini oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar: 1. World Health Organization (WHO). Soil-transmitted helminth infections. Geneva: WHO, 2023.

2. World Health Organization (WHO). Guidelines on control of intestinal parasitic infections. Geneva, 2022.

3. Garcia L.S. Diagnostic Medical Parasitology. 6th ed. Washington DC: ASM Press, 2016.

4. Bogitsh B.J., Carter C.E., Oeltmann T.N. Human Parasitology. 5th ed. Academic Press, 2019.

5. Cook G.C., Zumla A. Manson's Tropical Diseases. 23rd ed. Elsevier, 2014.

6. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Parasites – Intestinal Parasites. Atlanta, 2023.

7.Bethony J. et al. Soil-transmitted helminth infections. The Lancet, 2006.

8.Fletcher S.M., Stark D., Ellis J. Enteric protozoa in the developed world. Clinical Microbiology Reviews, 2012.

9.Murray P.R., Rosenthal K.S., Pfaller M.A. Medical Microbiology. 9th ed. Elsevier, 2020.

10.Hotez P.J. et al. Helminth infections: the great neglected tropical diseases. Journal of Clinical Investigation, 2008.sss